

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 31 maart 2019

Stad van mijn hart, Jeruzalem

Kees Kok

De lucht boven Jeruzalem is gevuld met gebeden en dromen

Moelijk in te ademen

Zoals de lucht boven steden met zware industrie

Van tijd tot tijd arriveert een nieuwe lading geschiedenis

Jehuda Amichai

1

De geschiedenis van Jeruzalem is in goede en kwade dagen altijd onlosmakelijk verbonden geweest met het wel en wee van heel het koninkrijk Israël. In tijden van ballingschap en diaspora is Jeruzalem de gedroomde stad, de utopie waar het verlangen en het heimwee van de Joden zich op richt. Zo klonk met Pesach in de Europese getto's eeuwenlang de verzuchting: 'Volgend jaar in Jeruzalem.' En al klinkt deze verzuchting nog steeds, ze is een stuk lichter geworden sinds bijna iedere Jood van waar ter wereld ook als hij wil elke dag naar Tel Aviv kan vliegen en via de autobaan of per spoor Jeruzalem bereiken. En na hun terugkeer uit de diaspora naar het Beloofde Land worden het heimwee en de verwachtingen ten aanzien van Jeruzalem vaak getemperd door de harde politieke en sociale realiteit. Veel Joden verkiezen New York en andere wereldsteden boven het zwaar omstreden Zion met haar beladen geschiedenis, haar lucht vol gebeden en dromen van Joden, moslims en christenen. Het historische, 'aardse' Jeruzalem heeft zelden beantwoord aan de hoge verwachtingen die er altijd mee verbonden zijn. Alle profeten, van Jesaja tot en met de critici in het huidige Israël, hebben zich met deze discrepantie beziggehouden. Het ideale Jeruzalem van profeten, apocalyptici en dichters, de stad die in het Hooglied het symbool is van schoonheid en lieflijkheid, is nog altijd verre, 'hemelse' toekomstmuziek.

2

We lazen uit *Een verhaal van liefde en duisternis*, die prachtige persoonlijke familiegeschiedenis van de afgelopen Kerstmis overleden Amos Oz. Dat boek vertelt ook een stuk geschiedenis van Jeruzalem. Voor zijn ouders was Europa veel meer dan Palestina het beloofde land, 'een oord van verlangen', maar dat was in die jaren dodelijk verboden voor Joden. Oz schrijft: 'De woorden "hutje", "weide", "ganzenhoedster" hebben mij mijn hele jeugd verleid en opgewonden. Ze hadden de sensuele geur van een echte wereld, een vredige wereld, ver van de stoffige golfplaten daken, van de veldjes met oudroest en de distels en de kale heuvels van Jeruzalem, verstikt onder het juk van de gloeiende zomer. Als ik bij mezelf "weide" fluisterde, hoorde ik al het geloei van koeien en het geklater van beekjes.'

Pas jaren later kwam Amos Oz er achter dat Jeruzalem in de tijd van zijn jeugd, de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw, een fascinerende cultuurstad was, met grote zakenlieden, musici, geleerden en schrijvers als Martin Buber, Gershom Scholem en Agnon. 'Soms,' schrijft hij, 'als we over de Ben-Jehoedastraat of de Ben-Maimonlaan liepen, fluisterde papa tegen me: "Kijk, daar gaat een geleerde van wereldnaam." Ik wist niet wat hij bedoelde. Ik dacht dat een wereldnaam te maken had met zieke benen, want vaak was het een oude man die zijn weg aftastte met een wandelstok, een man met haperende benen, die ook 's zomers een zwaar wollen kostuum droeg.'

3

1

In die tijd kwam ook de beroemde dichteres Else Lasker-Schüler naar Jeruzalem. In 1933 was zij in Berlijn door nazi's bewerkt met een ijzeren staaf en halsoverkop zonder bagage met de trein naar Zwitserland gevlucht, waar zij zes dagen en nachten door Zürich zwierf, tot zij door de zedenpolitie werd opgepakt en wegens landloperij gevangengezet. Toen uit de verhoren bleek wie ze was - die bekende dichteres die in de leesboeken naast Goethe stond - kon ze daar haar kunstenaarsleven voortzetten, even onrustig en armoedig als in Berlijn.

Na een aantal bezoeken aan Israël vestigde zij zich in 1939 in Jeruzalem. Die stad was voor deze chassidisch vrome Joodse vrouw, zwaar getekend door het vroege verlies van haar enigst kind, de wenkende ster van de verlossing.

Zij begroette de stad met bijbelse begeesting. *God bouwde uit zijn ruggengraat: Palestina / en uit een enkel botje: Jeruzalem*, schreef ze boven haar gedicht 'Jeruzalem'. Maar wat dan volgt is bitter van desillusie:

Ik wandel als door dodensteden -
Versteend is onze Heilige Stad.
En stenen rusten in de bedding van haar dode zeeën
Geen waterkanten meer die heen- en weergaan spelen.

Bodems staren de wandelaar hard aan -
En hij verzinkt in hun verstarde nachten.
Ik heb een angst die ik niet overwinnen kan.

Het is alsof we hier een echo horen van Gods aanklacht uit de mond van Jeremia: 'Ik zal Jeruzalem maken tot steenhopen, tot een schuilplaats voor jakhalzen, want zij hebben mijn Thora verlaten, die ik hun heb aangeboden, en zij hebben niet naar mijn stem gehoord, noch ernaar gehandeld' (Jeremia 9:11-13). Ook Jezus huivert en huilt in het Lukasevangelie om het lot van Jeruzalem, haar dreigende ondergang, de vernietiging van stad en tempel. En net als de profeten kan hij die niet anders interpreteren dan als het gevolg van het feit dat haar inwoners de Thora niet meer 'tienvoud' in hun midden duldden, geen water meer uit de rots, geen brood voor de armen, geen solidariteit, geen liefde. Of, zoals Jezus het zegt: 'Jullie hebben er een rovershol van gemaakt.'

4

President Trump verklaarde nog afgelopen week op god weet wat voor gezag de Golan-hoogte tot Israëliisch grondgebied - Netanyahu heeft hem daarvoor gekust als ware hij de Messias zelve. En al eerder vestigde hij zijn ambassade in Jeruzalem. Daar wapperen nu fier de Stars and Stripes, zoals ooit Romeinse vanen er wapperden. Netanyahu moet binnenkort, op 9 april, herkozen worden als premier van Israël, ook van de Arabische Israëliërs, zo'n twintig procent van de bevolking. Maar hoe moet dat nu hij heeft beweerd dat alleen een Jood een echte Israëli is? Onlangs nam Netanyahu ook al de blinde moslimhaters van de partij 'Joodse Macht' op in zijn rechtse kamp. De bekende Israëliische actrice Rotem Sela reageerde furieus: 'Wanneer zal iemand in deze regering zeggen dat Israël een land is voor al zijn burgers en dat alle mensen gelijk geboren worden?' Waarop Netanyahu zich verwaardigde te antwoorden: 'Volgens de natiestaatswet is Israël de natiestaat van het Joodse volk - en van niemand anders.'

5

2

Ook voor veel niet-Joden, christenen en moslims, staat 'Jeruzalem', zo niet het aardse, dan wel het hemelse Jeruzalem, symbool voor het grote, wereldwijde verlangen naar een, naar dé stad van de vrede die overal voor onze ogen steeds verder weg lijkt te wijken. We hoeven ons daarbij net zo min als de profeten blind te staren op het hedendaagse Israël en Jeruzalem alleen, zeker gezien alle antisemitische boter die Europa op haar Boreale hoofd heeft. Want Netanyahu is 'slechts' een van die talloze nieuwe machthebbers overal ter wereld, gekozen door een steeds machtelozer wordende partijdemocratie, en gesteund door een groeiend koor van boze twittertongen, klimaatontkenners en eigen-volk-eerst-drammers. En daartegenover groeit de machteloosheid van de andersdenkenden, de vredelievenden, de zachte krachten die worden weggehoond om hun solidariteit met de ander, de vreemdeling, de bijwoner. Die bereid zijn tot een enerzijds-anderzijds, die ook nog rekening houden met een 'derde kant', en die daarom zelfs een halszaak maken van de keuze van hun kaas. Overal raken vreedzame samenlevingen uit het zicht.

6

De verwoesting van Jeruzalem, in de zesde eeuw voor en de eerste eeuw na het begin van onze jaartelling, is allang niet meer uitzonderlijk. Talloos zijn inmiddels de steden die praktisch van de aardbodem geveegd zijn - van Guernica tot Rotterdam en van Dresden tot Aleppo, een onafzienbare rij dodensteden. En zij hadden dat niet of nauwelijks aan zichzelf te danken, zoals de profeten Jeruzalem verweten. In de vorige eeuw is het genadeloos kapot bombarderen van steden gaan behoren tot de gangbare oorlogsvoering, en is inmiddels geëvalueerd tot een duivels soort anoniem computerspel. *Urbicide*, stedenmoord, noemde de burgemeester van Belgrado Bogdan Bogdanovic dat, na de verwoesting van Serajevo, eind vorige eeuw.

7

Jir-oe sjalajiem, die eeuwig verhoopte stad van de vrede, is inmiddels vervluchtigd tot een hemels visioen: Het hemelse Jeruzalem, de paradijsstad waar onze doden door engelen worden heen gedragen en ontvangen door een koor van lichtgestalten, zoals het *In paradisum* zingt. Maar vanuit die hemel zal zij ooit als een bruid op aarde neerdalen en een hemel op aarde zijn, waar de dood gedood, alle tranen uitgewist en God zal zijn 'alles in allen'. Else Lasker-Schüler besluit haar gedicht 'Jeruzalem' ook met een dergelijk visioen. Met het uitzien naar de komst van een 'jij'. Wie jij? De Messias? De Mensenzoon? God zelf? Er is sprake van opstanding, van ándere vaandels, van een groene revolutie in de steenwoestijn, waar nieuw leven wordt gezaaid... En dat met slechts enkele, deze woorden:

Als jij toch komen zou -
Naar het land der vadersen -

Jij zou mij dan als een klein kind vermanen:
Jeruzalem - kom, opstanding ervaren!

Dan groeten ons
van 'God, de Enige' de wapperende vanen
Groenende handen die adem van leven zaaien.